

LİBERAL ve TOPLULUKÇU TEORİNİN ÇIKMAZLARINA KARŞI PUTNAM'IN SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMI

Duygu Pehlivan *

ÖZET

Bu çalışma, Robert Putnam'ın sosyal sermaye teorisi temelinde liberal ve toplulukçu görüşü ele almaktadır. Çalışmanın amacı, toplulukçuların bireyci anlayış üzerine yapmış olduğu (bireyciliğin güven ve sivil düzeni tahrip ettiği, kişileri birbirlerine yabancılaştırdığı dolayısıyla ortak iyinin tahrip edilmesi gibi) eleştiriler temelinde toplulukçu ve bireyci anlayış incelenip Putnam'ın teorisi ile yeni bir bakış açısı kazandırılmaktır. Bu anlamda konu ile alakalı literatür taramaları ile toplulukçu ve bireyci bakış açıları arasındaki tartışmaya sosyal sermaye üzerinden bir çözüm sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: sosyal sermaye, bireycilik, toplulukçuluk, Putnam

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, asiye.duygu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5622-4917.

PUTNAM'S APPROACH TO SOCIAL CAPITAL VERSUS THE İMPASSE OF LIBERALS AND COMMUNITY THEORY

ABSTRACT

This work addresses the liberal and community view on the basis of Robert Putnam's theory of social capital. The aim of the study is made on the understanding of individualistic toplulukcu (inner layout destroys confidence and Sivik, and people yabancilastirdig each other, hence the destruction of the common good) collectivist and individualist criticism of Putnam's theory is examined on the basis of understanding you will gain a new perspective.

In this sense, an attempt will be made to present a solution to the discussion between literature surveys and community and individualist perspectives on the subject through social capital.

Keywords: *social capital, individualism, communityism, Putnam*

GİRİŞ

Sosyal sermaye kavramı akademik literatüre 20. yüzyıl başlarında girmiş, kendi içinde ilerleme kat etmiş ve 21.yüzyıl içinde de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Günümüzde sosyal, ekonomik, iktisadi siyasal, kültürel ve daha birçok alanda karşımıza çıkan, ilişkilerimizi şekillendiren kavram çok sayıda araştırmaya konu edilmiştir. Özellikle küreselleşen dünya anlayışı içinde sınırları ve farklılıkları yok eden dünya görüşlerinin sıkça vurgulandığı bu yüzyılda sosyal sermaye kavramının detaylı olarak incelenip geliştirilmesi bireysel ve toplumsal çıkarlar açısından oldukça önemlidir. En temel anlamda ilişkilerin ve iletişim ağlarının önemini vurgulayan ve bunu bir kazanım servet olarak gören “sosyal sermaye teorisi” bireylerin; evde, okulda, sokakta, caddede, tiyatrodaki, doğada her türlü sosyal alanda bir diğeri ile içine girdiği ilişki ağlarına odaklanır. 1916’da Hanifan tarafından ilk kez kullanılan sosyal sermaye

kavramı 1960’lı yıllarda kabul görmüş ve 1980 sonrasında Bourdieu, Coleman ve Putnam sayesinde tekrar hayat bulmuştur. Modernleşme ve sonrasında ortaya çıkan bireyci, liberal görüş ile değişen yaşam standartları beraberinde geleneksel yapısının değişim içine girdiği ve bu değişimin etrafında birlikte yaşam, toplumsal birlik kavramlarına farklı anlamlar yüklenmeye başlamıştır. Yani modern toplum ile geleneksel birçok ilişki sosyal sermaye ile yeniden anlam kazanmıştır. Bu anlamda çalışmamızın hareket noktasını oluşturan bireyci anlayış ve onun toplulukçu anlayışa zarar verdiği, altını oyduğu, toplumsal iyiyi yok ettiği, erdemli vatandaşı atomize çıkarıcı bireye dönüştürdüğü gibi çıkmazların sosyal sermaye anlayışı çerçevesinde oluşmaktadır.

Çalışmamız içerisinde ilk olarak öz itibarı ile klasik çağlara kadar götürülse de politik anlamda 17. yüzyıl

sonları ve 18. yüzyıl başlarına ortaya çıkan liberalizm anlayışı ve onun en temel kabulü olan bireycilik ele alınmıştır. Bu anlamda bireycilik kabulleri üzerinde durulmuş; bireyin, devletin, özgürlüklerin, çıkarların ne anlamlara geldiği açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışmamızın da temel hareket noktasını oluşturan toplulukçu teori ele alınmıştır. Kişinin doğduğu andan itibaren bir topluluk içine girdiğini, belli sorumluluk ve normlara tabi olduğu varsayan bir yaklaşım olarak ele aldığımız toplulukçuluk, bireyin kendi tarihi içinde şekil aldığı ve kimliğinin de yine bu toplumsallık içinde oluştuğunu vurgular. Bu anlamda çalışmamızda yaklaşımın detayları, ortak iyi kavramsallaştırması, liberal görüş eleştirileri gibi temel noktalara değinilmektedir. Bu anlamda makalenin problemi de olan; bireycilik anlayışının toplulukçuluğun altını oyup oymadığı konusuna Putnam'ın sosyal sermaye teorisi üzerinden yanıt üretilmeye çalışılmıştır. Son olarak sosyal sermaye kavramı üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımın özellikle Putnam'ın görüşleri etrafında şekillenen kısmı ile ilgilenilmiş ve bu doğrultuda genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Sosyal sermayeyi insan doğası, güven kavramlarıyla ele alan Putnam; sosyal alanda bireylerin ki-

şisel çıkarlarını kamusal çıkarlarla dengeleyerek ilişki ağlarına girmesi ile aralarında güven oluşacağını ve bu güvenin işbirliğini doğuracağını vurgulamıştır. İş birliği içine giren birey uzun vadede kendi çıkarlarına hizmet ettiğinin bilincinde olan, toplulukçuların eleştirdiği atomize birey değil de etkileşim içinde olan, duyarlı, toleranslı, güvenilir ve sorumluluk sahibi bir bireyden söz eder. Bu anlamda birey, devlet, çıkarlar, özgürlükler, erdemler, iyi algısı gibi toplulukçular ve bireyciler arasında çatışan kavramlara yeni bir açıdan bakılmıştır. Sonuç olarak araştırma problemimizin cevabı sonuç bölümünde daha net olarak ele alınıp bireyciliğin toplumsal alanın altını oymadığı aksine sosyal alanı büyüttüğü kabul edilmiştir.

Liberal/Bireyci Teori

Liberalizm özü itibarı ile klasik çağlara kadar götürülse de politik anlamda 17. asır sonları ile 18. asırda modern şeklini almaya başlamıştır. 19. asır ve 20. asrın başladığı dönemlerde Batı ve Orta Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeler sonucunda entelektüel anlamda işleyen politik ideallerin çerçevesini oluşturmuş ve Kıta Avrupası ülkelerinde özgürlük

hareketine kaynak olmuştur.¹ Felsefi kökenleri Hume, Locke, Schmit, Mill, Bentham, Constant, Spencer gibi düşünörlere dayanan liberalizmin öncüsü olarak Jonh Locke kabul edilmektedir. Bu düşünce de devletin kaynağı toplum sözleşmesidir ve bireyin özgürlüğü güvence altına alması gereken yapısıyla hakem rolünde olmasına vurgu yapılmıştır.² Temelde bahsi geçen dönemlerde yaşanan devrimlere ve egemen olan sözleşmeci doğal haklar teorisine dayanmaktadır. Liberal düşüncede kendi çıkarları için çaba harcayan birey, kamu ve özel alan ayrımı, kamusal alana katılım serbestliği, topluma karşı sorumlu olmayan fakat devlete karşı sınırlı sorumluluk anlayışına sahip, eşit ve özerk bireyler karşımıza çıkar.³ Bireycilik bireyin haklarını toplumun haklarında üstün gören, her türlü değerin bireyden geldiğini savunan bir görüştür. Rönesans'tan önce toplumsal ve siyasal hayatı etki altına alan kilisenin toplumcu eğilimlerine karşı olarak doğmuş olan anlayış, bireyin her türlü otoriteden azat edilmesi üzerine kurulmuştur.⁴

1 Ünsal Çetin, "Liberalizm", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791531>, 2009, s.1.

2 Halis Çetin, "Liberalizmin Temel İlkeleri," Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 220.

3 Aybike Can, "Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 59.

4 Halis Çetin, "Liberalizmin Temel İlkeleri",

Asırlardır Amerika'da siyasal çalışmaların temel noktasını oluşturan olgu bireycilik anlayışı ve karşısına yerleştirilen toplulukçuluktur. Bireyin yaşamının kendine mi yoksa bir topluluğa mı ait olduğu sorusu geçmişten günümüze önemini korumaktadır. Bu çerçevede bireycilik nedir soruna cevap vererek başlamak doğru olacaktır. Bireycilik; Avrupa tarihinde bütünleştirici mutlak yönetim anlayışı karşısında özgürlükçü burjuva idealinin savunulmasıdır. Özgürlük kavramı ile iç içe görülen bu anlayış kişinin özel yaşamını sıkı sıkıya koruduğu, kendi yaşamı için en doğru kararı yine kendinin vereceğine inanan ve dolayısıyla toplumsal yaşamı kendi özgürlüğüne karşı engel olarak gören bir temel üzerine kurulur.⁵ Bu anlamda karşımıza "moral otonomi" kavramı çıkmaktadır. Kavram her bireyin kendi iyisini belirleme de özgür olduğunu, kararları konusunda tek ve mutlak yetkili kendisi olduğunu vurgular. Bu anlamda iyi kavramının rasyonel bir kavram olmadığını dolayısıyla onun için kavga etmenin mantıksız olduğunu söylenir.⁶ Liberalizmin bireyciliğinin

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 221.

5 Ömer Yıldırım, "Toplulukçuluk Nedir, Ne Demektir?" <https://www.felsefe.gen.tr/toplulukculuk-nedir-ne-demektir/>, 2019a, s. 1.

6 Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal SermAye", Bilgi Sosyal Bilimler

temelini oluşturan özgürlük; negatif özgürlüktür yani dışardan gelen baskıya maruz kalmadan hareket edebilme anlamı taşımakla birlikte anayasacılık, hukuksal yönetimin ve hoşgörü, tolerans, özel hayatın da kaynağı olarak atfedilir.⁷ Metafiziksek olarak gerçek olan birey; kendi içinde kendinin varoluşçusu yani insan hayatının en temel birimi olarak tasvir edilir.⁸ Tarihsel anlamda dini baskıların azaldığı Reform ve bireyin özgürleşmesini kolaylaştıran Rönesans ile anlam kazanmış olan bireysellik; modernizm ile sürekli bir gelişim içine girmiş ve Maslow'un ihtiyaçlar teorisinde kendini geliştirme ile zirveye ulaşmıştır. Özgürlükler anlamında insanı geliştirme anlamında çaba harcayan bireysellik olgusu aslında tam da bu noktada liberalizm ile temasını temellendirir.⁹

Bireycilik ve liberalizm tarihsel olarak aynı dönemlerde ortaya çıkıp geliştiğinden aynı şey olarak tanım-

Dergisi, 2010, s. 14.

- 7 Halis Çetin, "Liberalizmin Temel İlkeleri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 223.
- 8 Jülide Yapıcı, "Bireyciliğe Karşı Toplulukçuluk: Geleceğimiz, Seçimimiz", <https://libidodergisi.com/bireycilige-karsi-toplulukculuk-gelecegimiz-secimimiz/>, 2017, s. 1-4.
- 9 Nuriye Çelik, "Değişen Devlet Algısı: Toplumsallıktan Bireyselliğe", <https://icimdekikaos.blogspot.com/2018/11/degis-en-devlet-algs-toplumsallktan.html>, 2010, s.1-11.

lanır. Birey toplumdan önce var olduğunu, toplumdan üstün olduğunu ve sınıfların ve halkın varlığından bireyin varlığının daha gerçek olduğu söylenir.¹⁰ Liberalizm insan doğasını zamandan, mekândan, kültürel ve kurumsal kalınlardan soyutlayan ve insanı en saf hali ile ele almıştır.¹¹ Liberal vatandaşlık aslı itibarı ile hak temelli yükselen bir oluşumdur. Birey kamusal alana katılıp katılmayacağına kendi karar verir dolayısıyla görev ve sorumlulukları dışında diğer haklarını kullanım konusunda özerk ve özgür olduğuna vurgu yapar. Burada dikkat çeken nokta liberal bireyin başkasının haklarına saygı duyması gerektiği, "yurttaşlık erdemi" olarak görünen tolerans, otonomi, nezaket, adalet, sivil topluma katılım gibi erdemleri bünyesinde barındırabilmesidir.¹² Liberalizm de moral otonomi adalet teorisinin parçası olarak görülmez çünkü bu teori çıkarıcı ve bencil bireylerin savaş durumuna düşmeksin çıkarlarını takip etmelerini öngörür. Yani antik felsefede olduğu gibi iyi insan ve iyi vatandaş arasında bağ

10 Halis Çetin, "Liberalizmin Temel İlkeleri," Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 221.

11 Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, s.8.

12 Aybike Can, "Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 61.

kurulmaz. Sonuçta adalet teorisi yalnız oyunun kurallarını koyar ve geçici bir barış haline zemin oluşturur.¹³ Bu anlayışta adalet toplumsal iyi karşınıda galiptir.

Liberalizmde birey inançları sorgulanıp değiştirilebilen, belli faaliyetlere katılıp katılmamaya kendi karar verebilen, özgürce seçim yapan ve eylemini yine aynı özgürlük temelinde gerçekleştirebilen, tüm bu çerçevede kararlarının sonuçlarının sorumluluğunu üstlenen bir yapıya sahiptir. Burada birey Kant ve düşünceleri etrafında temellenir. Kant'ın "aşkın özne" kavramı etrafında şekillenen birey; kararlarını tüm toplumsal bağlardan azade alabilen, bağlı olmayan ve sorumluluklarını üstlenirken rasyonel ölçütlere bağlıdır.¹⁴ Kişisel hedeflerini gerçekleştiren bağımsız bireylerden söz eden bireycilik anlayışı, kişinin kendi mutluluğu için gerekli gördüklerini tercih etmesine imkan verirken, kendine özel hedefler, tutumlar sergileyebilmesini de ister. Kişinin edindiği nitelikler önemli olsa da bu gruba girebilmek kişinin kendi isteğine bağlıdır yani belli kalıpları ve zorunlulukları yok-

13 Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 11-12.

14 Ömer Yıldırım, "Bireycilik Nedir? Ne Demektir?", <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s. 1-5.

tur. İçinde buldukları grupta eğer bireylerin çıkarlarına hizmet edilmeye başlarsa yine kendi kararları ile farklı çıkar gruplarına girebilme serbestliğine sahiptirler.¹⁵ Bu anlamda tüm bu varsayımların bir döngüsünden bahsedilebilir. Yani özgürlük mutluluk arasında bir işleyiş karşımıza çıkar. Özgürlük olmadan bireyin faydasını sağlayamadığı, fayda olmadan da ekonomik özgürlüğün gerçekleşmeyeceği, ekonomik özgürlük olmazsa mülkiyet olmayacağını ve dolayısıyla bunlar olmadan kişinin mutlu olamayacağına vurgu yapılır.¹⁶ Nihayetinde bireyciliğin başarıya, özgürlüğe ve özgünlüğe verdiği önem ortadadır. Bu doğrultuda bireyin hedeflerinin, diğer kişilerle ilişkilerinin, bağımsızlığının, rekabetçiliğinin dikkat çektiği bir gerçektir.¹⁷ Özellikle feodalizmden kapitalizme geçişsin, piyasa ekonomisinin gelişmesi ve ilerlemesinin yine liberal birey görüşünün oluşumuna katkı sağladığını görüyoruz. Devlet ulus

15 Osman Koyuncu, "Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s.75.

16 Halis Çetin, "Liberalizmin Temel İlkeleri", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 220.

17 Engin Bağış Öztürk, Selcen Gökoğlu, Nihan İnan, "Bireycilik ve Toplulukçuluk Ölçeğinin Türkçe Geçerlemesi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2019, s. 4.

birleşmesi sonucunda vatandaşlık olgusunun ulusallık anlayışı ile bütünleşmesi ile eşit bireyler, bireysel haklar ve ulus devlet anlayışı üzerine yükselen bir anlayıştan söz edilmektedir.¹⁸ Liberalizmde bireyselliğe verilen önem çerçevesinde özgürlük, insan haklarına vurgu, serbest piyasa ekonomisi, hukuka bağlı ve sınırlı minimal bir devlet gibi temel ilkelere karşımıza çıkmaktadır. Organik toplum yapısına değil de soyut topluma, işbölümü ve zorunlu görevler yerine işbirliği ve gönüllü birliktelik anlayışı esastır.¹⁹

Toplulukçuluk ve bireycilik ilişkisi toplumsal düzlemde kültür ile ilişkilendirilmektedir. Burada kültür tanımı en temelde birey ile alakalı olarak onların davranış şekillerini etkileyen, bilinç düzeyleri sorgulanmayan nesilden nesle tecrübe edinerek aktarılan ifadeler olarak karşımıza çıkar. Esasında bahsedilen şey kültürün katmanlı bir yapıya (temelde birey ve onu devamında kültürel varsayımların şekil verdiği değerler) sahip olduğudur.²⁰ Kültü-

rel açıdan bireycilik veya toplulukçuluk sınıflandırması kişilerin bakış açılarını, tutum ve davranışlarını anlamlandırmada farklılıklara neden olabilmektedir. Bu anlamda bireyleri toplumsal olarak bireyci ya da toplulukçu olarak sınıflandırmak eksikliğe neden olacaktır çünkü; bireyde bu yönelimler aynı anda da görülebilmektedir.²¹ Dolayısıyla bireycilik ve toplulukçuluk anlayışının tek yönden ziyade çok yönlü ele alınmasını daha rasyonel olacağı söylenmektedir. Bu doğrultuda birey bu iki düzlem arasında aynı anda farklı oranlarda benzerlik gösterebilmektedir. Özellikle bu alanda çalışan Triandis ikisini arasında yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk boyutları olduğunu ifade etmiştir.²² Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları farklı boyutlarla genellikle eşitlik ve hiyerarşi üzerinde ele alınmakta ve bu doğrultuda bireycilik ve toplulukçuluk yatay/dikey bireycilik ile yatay/dikey toplulukçuluk olarak karşımı-

Adayları Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 74.

18 Aybike Can, “Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s.59-60.

19 Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 220- 221.

20 Osman Koyuncu, “Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici

21 Mehmet Ertuğrul Uçar, Bilge Konal, “Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Büyük Beşli Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017, s.594.

22 Cemil Durmaz, “Babacan Liderlik Örgütsel-Sinizim İlişkisinde Yıldırma Değişkeninin Aracı, Bireycilik-Toplulukçuluk Değişkeninin Düzenleyici Rolü”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s.28.

za çıkmaktadır. Yatay olan ile eşitlik ve denklik anlayışı ile ele alınan kavramlar, dikey olan ile statü ve düzen çerçevesinde ele alınır.²³ Bireycilik ve toplulukçuluğu tanımlayan özelliklerden bahsedilmektedir ilki; öz benliktir (toplulukçularda öz benlik grup ile bağımlı iken bireycilikte gruptan bağımsızdır), ikincisi; hedef yapısıdır (toplulukçularda grup hedefleri ve bireysel hedefler uyumlu iken bireycilikte bireyin hedefleri birincildir), üçüncüsü; davranış ve normların işlevidir (Toplulukçularda davranışlardan ziyade normlar öncüdür fakat bireycilikte durum tam tersidir), son olarak; ihtiyaçlara odaklanır (toplulukçularda grup üyelerinin ihtiyaçlarına öncelik verirken bireysellikte bireyin ihtiyaçları önemlidir).²⁴ Bu anlamda bireycilik ve toplulukçuluk adına birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle 1980'den sonra artan çalışmalar ile bireylerin bir gruptan bağımsız mı yoksa bir grup ile birlikte mi hareket ettiklerine odaklanılmıştır. Bilhassa Batı'daki bireyler açısından baskın olan bireycilik anlayışı ile bireyler kendilerini

23 Engin Bağış Öztürk, Selcen Gökoğlu, Nihan İnan, "Bireycilik ve Toplulukçuluk Ölçeğinin Türkçe Geçerlemesi", Ege Akademik Bakış Dergisi, 2019, s. 2.

24 Cemil Durmaz, "Babacan Liderlik Örgütsel-Sinizim İlişkisinde Yıldırma Değişkeninin Aracı, Bireycilik-Toplulukçuluk Değişkeninin Düzenleyici Rolü", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s.26.

benzersiz olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca bu yapıda bireyler elde ettikleri başarıları kendi becerilerine bağlarken başarısızlıklarını zor şartlara bağlamaktadırlar.²⁵ Yani bireyci anlayışta birey hedeflerine ulaşmak için topluma ihtiyaç duymaz çünkü yeteneğin kendinde zaten var olduğunu söyler. Kişi ve sistemden bağımsız olduğu için durağan olarak görünen anlayış içinde bireyler kendilerini açık ve direkt ifade edebilmek için özelliğine sahiptirler.²⁶ İlaveten bireycilik anlayışı ile bütünleşen toplumlarda kişi kendini dış dünyadan soyutladığı için dış dünyada kendisi dışında bir şeyle ilgilenmeden özgürlüğünün tadını çıkarmaktadır.²⁷ Bahsedilen özgürlük sadece bireysel kararlar çerçevesinde değil ekonomide, mülkiyette, basında, dinde yani tüm alanlarda özgürlük vurgulanır. Aslında sosyolojik yaklaşımlarda meydana gelen değişim toplum-

25 Mehmet Ertuğrul Uçar, Bilge Konal, "Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Büyük Beşli Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017, s.594.

26 Osman Koyuncu, "Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 76.

27 Dilşah Yağmur Turhan, "Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 53.

sal değişimin özeti de sayılabilir. Liberal düşünce de “kamu yararı”, “ortak iyi” gibi toplumsal temelli amaçlar bireycilik esasları gereğince reddedilir. Toplumsal çıkarın bireyin çıkarlarında doğacağı dolayısıyla aslolanın birey ve çıkarları olduğu söylenir. Burada tüm sosyal, ekonomik, siyasal eylemler birey tarafından gerçekleştirilmektedir.²⁸ Bu anlayış bireyler arasında ki ortak değerlerin, normların düşük olduğu toplumlarda karşımıza çıkarken, kişinin sadece kendisinden ve ailesinden sorumlu olduğuna vurgu yapar.²⁹ Buradan hareketle liberalizmde moral kabullerinin bireysel tercihlerden ibaret olduğu “emotivizm” olarak adlandırılır ve postmodern bir yaklaşım ile birey-toplum arasına da ortak bir değer bulmanın olası olmadığını, kişinin tercihlerinin onun isteğine bağlı olduğu fikri kabul edilmektedir.³⁰

Bireylerin aklının kişisel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden oluşan düzenin en adil düzen olduğu

- 28 Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s.220- 222.
- 29 Osman Koyuncu, “Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 74.
- 30 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, s.12.

dolayısıyla devletin bu düzene müdahale etmemesi gerektiğini, faydacılık ve özürlük arzusunun insanın doğasından geldiği kabul edilir. Eğer devlet bu yapıda bireysel çıkarları öncelirse kişisel çıkarları için çablayan bireyler aslında toplumsal çıkarı da arttıracaktır denir.³¹ Bireyci anlayışta bireyin amaçları, içinde yaşadığı topluluk ile aynı olmayabilir böyle olası bir çıkar çatışması halinde bireysel çıkarlar önceliklidir.³² Burada esas nokta bireylerin arasındaki ilişkini kuvvetli olmadığı, bireyin amaçları doğrultusunda hareket ettiği toplumsal amaç ve değerlerden yoksunluk durumudur. Dolayısıyla üye oldukları gruplar genellikle kişinin bireysel çıkarlarına hizmet eden özelliklerle donatıldığından, çıkarlar sekteye uğradığı durumlarda gruptan ayrılma söz konusudur.³³ Özetle her türlü kolektivist girişimde bireycilik, bireyler arasında ise adalet olması ile

31 Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 220.

32 Syeda Arzu Wasti, Selin Eser Erdil, “Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerini Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi”, https://www.researchgate.net/publication/279469844_Bireycilik_ve_toplulukculuk_degerlerinin_olculmesi_benlik_kurgusu_ve_INDCOL_olceklerinin_Turkce_gecerlemesi, 2007, s.3.

33 Dilşah Yağmur Turhan, “Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.52-53.

bireycilikte ilişkiler şekillenmektedir.³⁴ Bireyin, toplumsalın üreticisi olarak aktif bir rol edinmeye başladığı bu süreçte toplumsal hareketler ve sivil toplum anlayışlarında da bu yönlü bir dönüşüm yaşanmıştır. Bireyselleşmenin arttığı her dönemde devlete karşı liberal bir bakış oluşmuş ve devletin sınırları küçülerek kamusal alandaki varlığı azalmıştır.³⁵ Liberalizmde “prosedürel” ya da “hakem” olarak adlandırılan devlet geri plandadır çünkü; kişilerin iyi hayat tarzı konusunda fikir birliğine varamayacakları dolayısıyla devletin de bu konuda bir baskı aracı olarak iyi hayat anlayışını empoze edemeyeceği söylenir. Yani liberal birey devlete, topluma, komşularına kayıtsız bireydir. Söz verdiğinden fazlasından sorumlu değildir.³⁶ Liberalizm bireyleri tüm toplumsal ve ilişkiler bağlarından kopartarak etnik, cinsiyet, kültür, siyaset, din gibi aidiyetlerini görmezden gelir. Böylece liberalizmin birey tanımının içeriğini dolduran bireyler, tarihsellik ve toplumsallıktan yani

tecrübe bağlarından yoksun özerk bireylerdir.³⁷

Liberal teorinin atomistik bireyin yanında devletin konumlandırıldığı yer bireysel özgürlük alanlarının sınırlarından uzak, minimal bir yapıya sahip, vatandaşlarına karşı eşit ve tarafsız olmasıdır. Yani vatandaşlar devlet karşısında her türlü kimlikten soyut bir şekilde yer alır.³⁸ Burada karşımıza çıkan sözleşmecî devlet modeli ile vatandaşların moral ve görüşlerine saygılı, tarafsız bir devlet yapısının öngörülür. Çünkü bireylerin en iyi hayat tarzı konusunda uzlaşamayacakları düşünülür. Dolayısıyla devlet bireylerin istekleri dışında bir hayat tarzı empoze etme hakkına sahip değildir. Sadece özgür bireylere saygı gösterilecek haklar sunmalıdır. Bu şekilde barış içinde yaşam mümkün olacaktır.³⁹ Yani liberal devlette devletin başlangıç noktası bireydir, amacı bireydir ve varış noktası ise yine bireyin mutluluğudur. Birey toplum ve devleti onlardan önce, doğuştan elde ettiği

34 Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s.220.

35 Nuriye Çelik, “Değişen Devlet Algısı: Toplumsallıktan Bireyselliğe”, <https://icimdekikaos.blogspot.com/2018/11/degis-en-devlet-algs-toplumsallktan.html>, 2010, s.1-11.

36 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s.11-13.

37 Ömer Yıldırım, “Bireycilik Nedir? Ne Demektir?” <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s. 1-5.

38 Aybike Can, “Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 62-64.

39 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s.10.

haklar doğrultusunda kendisi yaratmıştır. Dolayısıyla birey amaç, devlet bireyin mutluluğu için kullandığı bir araçtır.⁴⁰ Liberal bireyin kendi iyisini kendi çıkarını gerçekleştirmesi için toplumdan ayrı olarak konumlanması gerekmektedir. Bu yönüyle her bireyin kendi iyisini gerçekleştirmesi, ancak adil şartlar altında mümkündür. Adil şartların garantisi ise, devletin tarafsız olmasında gizlidir. Yani tarafsız ve bireylere eşit mesafede duran bir devletin, tüm bireyleri kendi çıkarlarını gerçekleştirmeleri bağlamında özgür kılacağı söylenmektedir.⁴¹

Toplulukçu Teori

Doğdukları andan itibaren bir topluluğa ait olduğu varsayılan insanlar, ait olduğu topluma uyum sağlamak zorundadır ki ait oldukları o topluluk tarafından gözetilsin ve muhafaza edilebilsin. Çünkü; birey grubun amaç ve faaliyetlerine uyum sağlamış ve topluluğun bir parçası olmuştur.⁴² Toplulukçuluk anlayı-

şına birey içinde bulunduğu sosyal kurum ve değerlerle var olmaktadır. Bu noktada birey kendi tarihi ile şekil alarak, kimliğini yine bu içinde bulunduğu toplumsallık ve değerler etrafında oluşturmaktadır. Yani liberalizmin mekân ve zamandan soyut bireyinin yanında bu ara toplum içinde var olan bireyden bahsedilir.⁴³ Kişiler bireysel hedeflerini grubun hedefleri ile uygun hale getirmek veya doğrudan gruba ayak uydurma durumundadır. Öncelik her zaman grupsal hedeflere verilir, onlar için çaba harcanır ve dolayısıyla burada bireyin benliği “ötekine” uzanan benlik olarak kurgulanır.⁴⁴ Grubu ya da topluluğu metafizik anlamda gerçek kabul ederler ve bireyi bu çerçevede kurmaca olarak görürler. Çünkü bireyler sadece toplumsal bağlamda ilişki kurdukları müddetçe var olabilirler.⁴⁵ Toplumsal çıkarların öncelendiği toplumda üretim ve bölüşüm faaliyetleri de hem toplum hem birey kazanç saylayacaktır.

40 Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi, 2001, s. 228.

41 Ömer Yıldırım, “Bireycilik Nedir? Ne Demektir?”, <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s.1-5.

42 Dilşah Yağmur Turhan, “Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.67.

43 Ömer Yıldırım, “Bireycilik Nedir? Ne Demektir?” <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s.1-5.

44 Mehmet Ertuğrul Uçar, Bilge Konal, “Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Büyük Beşli Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, s.594.

45 Jülide Yapıcı, “Bireyciliğe Karşı Toplulukçuluk: Geleceğimiz, Seçimimiz”, <https://libidodergisi.com/bireycilige-karsi-toplulukculuk-gelecegimiz-secimimiz/>, 2017, s.1-4.

Çünkü; üretim süreci bu yapıda toplumsal çaba sonucunda oluşmuştur. Yani toplumsal alanda alınan ödül sonucunda bireysel çıkarların da gözetileceğine vurgu yapılır.⁴⁶ Burada elde edilen kazançların temel nedeni grup tarafından verilen destek ve çaba olarak görmektedirler.⁴⁷ Özetle; doğdukları andan itibaren toplumla bütünleşmiş olduğu düşünülen birey; koşulsuz sadakat karşılığında o toplum içinde koruma altına alınmaktadır. Ayrıca bu sadakat temelinde bireyin üye olabileceği grupların nitelikleri, üstleneceği roller daha doğar doğmaz bellidir. Bu normlar genellikle kişinin doğduğu yere, cinsiyetine, sosyal statüsüne belirlenmektedir. Örneği akrabalık bağları ya da dini bağlar gibi alanlar da görülebilmektedir.⁴⁸ Bağlar sayesinde bir araya gelen kişiler bağlı buldukları grup içinde bireylerin birbirine saygı göstermesine önem verir. Bu özellikle toplumsal gruplar için oldukça önemlidir. Çünkü; bu

⁴⁶ Dilşah Yağmur Turhan, "Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 63.

⁴⁷ Mehmet Ertuğrul Uçar, Ümit Morsümbül, "Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkiler", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2018, s. 801.

⁴⁸ Osman Koyuncu, "Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 74- 75.

sayede topluluk içinde bireylerin birliktelikleri sürer, iletişimleri güçlenir ve devam ettirilir.⁴⁹

Toplulukçuların görüşlerinin temelinde Aristoteles yer almaktadır. Özellikle "iyi" kavramsallaştırmalarının yapı taşı olarak karşımız çıkar ve devletin iyi bir amaçla kurulduğunu söyleyerek temel atar. Bu anlamda devlet kişilerin ulaşmak istedikleri iyiler konusunda yol gösterir ve tek amacı iyiyi gerçekleştirmektir. Bu amaç toplumsal süreçlerin iç içe geçmesi ile oluşturulacaktır. Dolayısıyla bu sistemde tarafsız bir devletten söz etmek zordur.⁵⁰ Dolayısıyla mükemmel devleti öncelerler. Toplumun önemli araçlarından olan devletin; ortak değerleri muhafaza ettiği, kimlik ve kültürün temsilcisi olduğu ve toplumsal iyiye teşvik ettiği söylenir.⁵¹ Liberalizm savunduğu devlet modeli bu anlayış içinde gerçek dışı ve tehlikeli bulunmaktadır. Çünkü; temel konular üzerinde düşünürken bile tarih, kültür, gelenekten soyut hareket etmenin mümkün olmadığı

⁴⁹ Dilşah Yağmur Turhan, "Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 69.

⁵⁰ Ömer Yıldırım, "Toplulukçuluk Nedir, Ne Demektir?", <https://www.felsefe.gen.tr/toplulukculuk-nedir-ne-demektir/>, 2019a, s. 1-5.

⁵¹ Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 18.

ğini söylerler. Bu anlamda toplulukçuların “iyi hayat” vizyonunun kaynağı tecrübelerdir. Özellikle antik felsefedeki “iyi insan” “iyi vatandaş” eşitlemesinin aksine liberalizmde aralarında herhangi bir bağ kurulmadığını söylemektedirler.⁵² Siyaseti gelenekler aracılığıyla aktarılan erdemlere yönelik bir etkinlik olarak, devleti denge ve denetlene işini üstlenen bir yapı olarak konumlandırmışlardır. Bu sistem içinde bireylerin toplumsal değerleri muhafaza etmeleri siyasal katılım ile mümkündür. Hatta bir anlamda bu katılımı farklı “iyi”lerin kamusal zeminde ifade edilmesi olarak görürler.⁵³ Bu anlamda dikkat çeken nokta Komünizm gibi toplumsallığın yoğun olduğu yapılarda devlet toplumsal iyi adına içinde yaşayan bireylere danışmadan yasa, kamulaştırma yapabilmektedir.⁵⁴ Toplulukçuluk anlayışı ile karımıza çıkan siyasal katılım kavramı doğrultusunda Antik Yunan demokrasi yapısını canlandıran bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Bu noktada topluluğun aktif

yaşamında görev alan bireyler, farklı kimliklerini kamusal alanda ortaya koyarak kendi varoluşlarını gerçekleştirebilirler.⁵⁵

Toplulukçuluğun temelinde toplumsal çıkarları kendi çıkarlarına tercih eden, toplum ile uyum içinde hareket eden bireylere rastlamaktayız. Yaptığı tercihi sadece o topluma ait hissettiği için yapan kişi bulunduğu grup içinde iş birliği yaparak toplumsal olanla bütünleşir. Bu bütünleşme bilhassa ortak inanç ve değerler sayesinde. Dolayısıyla toplum için yapmış olduğu iş birliği bir noktada kendi çıkarlarına da hizmet etmiş olacaktır.⁵⁶ Toplulukçulara verilmiş olan grup üyelikleri sonucunda bireylerin birbirlerine karşı ahlaki bir sorumluluk geliştirmesine dair beklenti de yadsınmaz. Topluluk içinde veya dışında fark etmeksizin bireysel normları değil topluluk normlarını esas alarak ona göre hareket etmesi belenlenmektedir. Bu özellikle “ortak fayda” adına yapılan bir fedakârlık olarak görülmektedir.⁵⁷ Liberalizmin “Moral otonomi”

52 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s.10- 14.

53 Ömer Yıldırım, “*Toplulukçuluk Nedir, Ne Demektir?*”, <https://www.felsefe.gen.tr/toplulukculuk-nedir-ne-demektir/>, 2019a, s. 1-5.

54 Nuriye Çelik, “*Değişen Devlet Algısı: Toplumsallıktan Bireyselliğe*”, <https://icimdekikaos.blogspot.com/2018/11/degisen-devlet-algis-toplumsallktan.html>, 2010, s. 1-11.

55 Ömer Yıldırım, “*Bireycilik Nedir? Ne Demektir?*”, <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s. 1-5.

56 Dilşah Yağmur Turhan, “*Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı*”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 62- 64.

57 Osman Koyuncu, “*Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici*

kavramının yerine “ortak değerleri” yerleştiren toplulukçular⁵⁸, topluluk içinde bireysel normlara göre değil de topluluğun önceden belirlediği normlara göre hareket etmek esastır. Toplum tarafından belirlenen kuralların uygulanması fedakârlık gerektiren bir davranıştır. Bu özellikle bireyler arasında huzur ve istikrarın sayılabilmesi adına ise oldukça önemlidir.⁵⁹

Karşılıklı yükümlülükler gerektiren toplulukçuluk kavramı çerçevesinde; kişiler arası ilişkiler oldukça önemlidir. Bu ilişkiler sayesinde ahlak, görev, grup bilinci gibi kavramlar incelenmesine olanak sağlanmaktadır.⁶⁰ Toplulukçu toplumlarda “ilişkisel benliğin” oldukça yaygın olduğu yani ilişkileri bazında düşünürsek, taraf olan başkalarının duygu, düşünce, tercih ve ihtiyaçları şekillendirdiği söylenmektedir. Yani “ilişkisel benlik” bireyin kişisel

tercihlerini bir yana iter, ikincilleştirir.⁶¹ Dolayısıyla grup içinde uyumu yakalayıp onu devam ettirmek oldukça önemlidir öyle ki kurulan iletişimde bile çevresel detaylara fazlasıyla önem atfedilir. Kendi davranışına yön verirken bu dış faktörlerin de etkisi olduğu için fazlasıyla önem arz etmektedir. Yani kişiler hareketlerinde grupsal normlara, çevresel faktörlere bağımlıdır.⁶² Burada karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur ve güvenlik, itaatkarlık, fedakarlık, hiyerarşi, yükümlülük gibi kavramlara vurgu yapılır.⁶³ Toplulukçulukta çokça vurgulanan bağımlılık kavramı nedeniyle kişi kendi amaçlarını da bağlı bulunduğu topluluk amaçları çerçevesinde şekillendirir bu sayede kendini yalnız hissetmez bir gruba ait olduğunu bilir.⁶⁴

Adayları Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 76.

58 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 14.

59 Dilşah Yağmur Turhan, “Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s.54.

60 Engin Bağış Öztürk, Selcen Gökoğlu, Nihan İnan, “Bireycilik ve Toplulukçuluk Ölçeğinin Türkçe Geçerlemesi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2019, s. 4.

61 Syeda Wasti, Erdil Arzu, Selin Eser, “Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerini Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi”, https://www.researchgate.net/publication/279469844_Bireycilik_ve_toplulukculuk_degerlerinin_olculmesi_benlik_kurgusu_ve_INDCOL_olceklerinin_Turkce_gecerlemesi, 2007, s. 5.

62 Osman Koyuncu, “Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 76.

63 Önder Sakal, İhsan Aytekin, “Bireycilik Toplulukçuluk Değerlerinin Başarı Amaç Yönelimlerine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014, s. 50- 51.

64 Mehmet Ertuğrul Uçar, Ümit Morsümbül, “Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Sosyal

Bu aidiyet onu hem diğer gruplardan ayırır hem de grup içindeki bireylerle bütünleşmesine katkı sağlar. Bu bütünleşme elbette bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir.⁶⁵ Temel itibarı ile toplulukçulukta bireyler doğdukları andan itibaren güçlü bağlarla bağlı buldukları gruplara aidiyet ve sadakat duygusu beslerler. Öyle ki bu durum ömür boyu devam eden bir süreçtir.⁶⁶ Kalıcı olarak verilen üyelik öyle kolay kolay değiştirilemez, değişim çaba içinde olmak ise arzulanmayan bir durumdur. Bu gibi durumlarda kişinin gruba ayak uydurması beklenir.⁶⁷ Yani gruplar arasında geçiş mevcut değildir.⁶⁸

Toplulukçular kültürü bireylerin beyinlerine yüklenen bir yazılım gibi

Sermaye Arasındaki İlişkiler”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2018, s. 801.

- 65 Osman Koyuncu, “Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 74.
- 66 Önder Sakal, İhsan Aytekin, “Bireycilik Toplulukçuluk Değerlerinin Başarı Amaç Yönelimlerine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2014, s. 50- 51.
- 67 Osman Koyuncu, “Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 75.
- 68 Dilşah Yağmur Turhan, “Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 52.

düşünürler ve burada her bireye aynı program yüklenmesi esastır. Dolayısıyla bireyler farklı beyinlere sahip olsa da belirli bir çerçeve içinde hareket etmektedir. Burada toplulukta yer alan bireyler diğer gruplardaki bireylerden ayrılmaktadırlar. Özellikle böyle bir topluluktaki birey başkalarını anlamaya önem vermektedir.⁶⁹ Birey ve bireyin anlamlandırdığı kavramlar (adalet, kimlik, toplum, doğru, yanlış) ait oldukları kültür ve tarihten soyut düşünülemez dolayısıyla bu tarz bir toplumu “aşırı bencil” olarak adlandırırılar vatandaşları ise “köksüz vatandaş” olarak görürler. İlaveten bu bireylerin aralarındaki işbirliğini bile tutarlı olmadığı ve ortak moral bağdan yoksun olduğu vurgulanır. Buradaki ilişki “piyasa ilişkisi” olarak ilerlemektedir denir.⁷⁰ Bir kişinin kimliğinin sahip olduğu toplumdaki değerlerle meydana gelmektedir. Bu değerlerin ise bireyden önce zaten toplumda var olduğu düşüncesi vurgulanır. Kişi seçimleri ile toplumda var olan ortak değerleri onaylamış olur. Fakat tersi durumda farklı kültür ve geleneklerin farklı değer ve amaçlara yönele-

69 Önder Sakal, Sebahattin Yıldız, “Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerleri, Kariyer Çapaları ve Kariyer Tahmini İlişkisi”, *E-Journal of Yasar University Dergisi*, 2015, s. 6613.

70 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s.11-12.

bilecek kişiler ortaya çıkarabileceğini söyler. Böyle bir devletin bu farklılıklarını tanıması gerekmektedir.⁷¹ Bu anlamda toplulukçuluk ile kültür ortak alanlara ait olarak görülmektedir. Paylaşılan simge ve değerler alanı olarak kültür; semboller, ritüellerle gözlemlenerek öğrenilen kültür; insan davranışları ve onların altında yer alan dünya görüşleri ile inşa edilir. Birey bu ortak alanda, başkalarının duygularını anlamaya, kendisini grupla aynı kılan özelliklere ve grubun ihtiyaçlarına odaklanma eğilimindedir. Ayrıca burada bireyin davranışları belli bir kalıba göre şekillenir.⁷² İlâveten; toplulukçuluk ve bireyciliğin boyutlarının bireysel düzlemde kavramsallaştırılması ve ölçülmesi ile “öznel kültür” kavramına varılmaktadır. Kavramdan kasıt kültürün bir dil, sembol, fikir, norm ve değerler gibi maddi olmayan yanlarına vurgudur. Her iki anlayışında “öznel kültür”ün bir parçası olduğu bu nedenle bireyin davranışlarında bu parçadan izlere rastlanacağı söylenmektedir.⁷³ Özellikle toplulukçu-

lar burada kültürel anlamda evrensel bir adaletin kabulleri reddediler. Çünkü; adalet doğa durumu ile değil belli bir tarih ve gelenek anlayışı çerçevesinde oluşmuştur. Yani toplumlar tüm zaman ve mekanlarda geçerli bir adalet teorisinden bahsedemez, her toplumun algısı farklıdır bu anlamda.⁷⁴ Yine evrensel etiğin olmadığını savunan toplulukçu anlayış ile liberallerin “evrensel doğruyu” “iyi”ye tercih etmeleri eleştirilerek, toplumda var olan tüm ahlaki ve siyasi kurumların evrensel etiğin değil toplumsal değerlerin yansıması olduğu vurgulanır.⁷⁵

Bireycilik anlayışının eleştirisi olarak atfedilen toplulukçuluk anlayışında; yalnız bir toplum içinde anlamlı olabilen ve bulunduğu toplum içinde katı toplumsal normlara ayak uydurmak durumunda olan bireyden söz edilmektedir.⁷⁶ Liberalizm

lik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerliliği, https://www.researchgate.net/publication/279469844_Bireycilik_ve_toplulukculuk_degerlerinin_olculmesi_benlik_kurgusu_ve_INDCOL_olceklerinin_Turkce_gecerlemesi, 2007, s. 5.

71 Ömer Yıldırım, “*Toplulukçuluk Nedir, Ne Demektir?*”, <https://www.felsefe.gen.tr/toplulukculuk-nedir-ne-demektir/>, 2019a, s. 1- 5.

72 Önder Sakal, İhsan Aytekin, “Bireycilik Toplulukçuluk Değerlerinin Başarı Amaç Yönelimlerine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014, s. 49-52.

73 Syeda Wasti, Erdil Arzu, Selin Eser, “*Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerini Ölçülmesi: Ben-*

74 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 8.

75 Ömer Yıldırım, “*Bireycilik Nedir? Ne Demektir?*”, <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, s. 1- 5.

76 Dilşah Yağmur Türhan, “*Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı*”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 52.

eleştirisi üzerinden üç temel teze (gelenek ve toplumsal bağın, bireyin sosyal doğasının ve cemaatin yani topluluğun önemi üzerine odaklanan tezlerdir) dayandığı söylenen toplulukçuluk anlayışında bu varsayılan tezlerin arka planında toplum, birey, adalet gibi kavramlardan bahsedilmektedir.⁷⁷ Bu anlamda toplulukçuluk bireyin parçası olduğu ve hiçbir hakka sahip olmadığı toplum için kişisel çıkarlarından vazgeçtiği “çoğunluğun iyisi” adına hareket ettiği bir anlayıştır. Kendi kendine var olamayacağı söylenen bireyler burada topluluğa hizmet ettiği sürece değerlidir ki bu hizmet ömür boyu devam etmek durumunda-dır.⁷⁸ Özellikle Aristoteles’in “insan sosyal bir hayvandır” savı üzerinden hareket edilerek gerçekten de yalnız başına anlamsız olduğu, yetersiz kaldığı üzerine odaklanılmaktadır. Bireycilerin aksine soyut değil sosyal bir varlık olan, tarih, kültür, gelenek bağlamında şekil alan toplulukçu birey en temel anlamda toplumu amaç edinmektedir.⁷⁹ Sonuç olarak burada

topluluk içindeki bireylerin karşılıklı yükümlülükleri bulunduğu savına varılabilir. Özellikle toplumsal kültür etrafında şekil alan anlayış ile her türlü birlikte yaşama erdemi gerçekleştirilmekte ve bu doğrultuda grup çıkarları, işbirliği, süreklilik sağlanması için çaba harcanır.⁸⁰

Putnam ve Sosyal Sermaye Teorisi

Toplumsal gruplar aracılığıyla ortaya çıkan güven, işbirliği, sorumluluk gibi sivil erdemlerin harekete geçirilmesi, siyasal iktidar ve liberal demokratik sistemin meşrulaşması, yeniden üretilip istikrarlı bir ilerleme kat etmesi bakımında önemli bir yere sahip olan sosyal sermaye kavramı; liberal vatandaşlık teorisine toplulukçu teorideki sivil erdemleri dahil etme çabasıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda ele alınan Putnam liberal kurumların geliştirilebileceğini söyler.⁸¹ Sosyal sermaye teorisi aslına bakılırsa direkt olarak bireycilik ya da toplulukçuluk anlayışlarının bir tarafı değildir. Bu iki

77 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 7- 8.

78 Jülide Yapıcı, “Bireyciliğe Karşı Toplulukçuluk: Geleceğimiz, Seçimimiz”, <https://libidodergisi.com/bireycilige-karsi-toplulukculuk-geleceğimiz-secimimiz/>, 2017, s. 1- 4.

79 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 8-9.

80 Önder Sakal, Sebahattin Yıldız, “Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerleri, Kariyer Çapaları ve Kariyer Tahmini İlişkisi”, *E-Journal of Yasar University Dergisi*, 2015, s.6613.

81 Aybike Can, “Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 62.

anlayışa katkısı olduğu aşikardır. İlk olarak toplulukçuların iddia ettiği gibi toplumsal hayatın kalite ve istikrarı vatandaşların erdemli olmasıyla ilişkilendirilmiş ve toplulukçuların tersine sosyal sermaye teorisinin liberal düzlemlerde geliştirilebileceğidir. İlâveten; toplulukçuların çok kültürlülük karşısında tıkanan yapısının da geliştirilebilir olduğu görülmektedir.⁸²

Modern literatürde Pierre Bourdieu, James Coleman ve Robert Putnam'ın sosyal sermaye kuramına nasıl baktıkları üzerinden anlatılmaktadır. Kavramda “sermaye” mecazının kullanılması ile bu teorisin bireye ve topluma kazanç sağladığı düşünülmektedir. Fakat burada sermaye ile parasal, fiziki bir kazançtan ziyade sosyal alanlarda elde edilecek olan bir kazançtır.⁸³ 1990 ve 2000'ler de Putnam sayesinde yaygınlaşan sosyal sermaye kavramında Putnam'ın yaklaşımı Bourdieu ve Coleman'ın yaklaşımlarından farklıdır. Putnam “Bowling Alone” adlı kitabı ile hem kavramı popülerleştirmiş hem de ekonomik bir bakış ka-

zandırmıştır.⁸⁴ Putnam kişilerin arasında ki güven olgusunun gönüllü örgütler, uzlaşmacı değerler, ekonomik refah gibi nedenlerin artmakta olduğunu söyler. Özellikle demokratik toplumlarda gönüllülük esası ile hareket eden gruplara katılım ile doğru orantılı olarak görmektedir sosyal sermayeyi. Bu şekilde olan katılım yüzdesi yüksek toplumu ise “civic community” yani yurttaşlık toplumu olarak adlandırıyor.⁸⁵ Ayrıca kavram hakkında ilk sistematik analiz Bourdieu tarafında yapılmıştır. O sosyal sermayeyi halihazırdaki kaynakların toplamı olarak görmüştür. Bu kaynaklar kişilerin karşılıklı kabulleriyle oluşmuştur yani Bourdieu toplulukçu bakış açısına benzer şekilde bireyin gruba dahil olması (birliktelik) ile elde edeceği faydalara odaklanmaktadır.⁸⁶ Coleman ise sosyal sermayeyi “toplumsal yapıların insanların bir şeyler başarmalarını

82 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 28.

83 Ahmet Faruk Keçeli, “Sosyal Sermaye”, <https://birikimdergisi.com/guncel/719/sosyal-sermaye>, 2013, s. 1.

84 Sevgi Balcı, “Dünya Bankası Perspektifinden Sosyal Sermaye ile Kalkınma Yaklaşımları”, https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-64936-REVIEW-BAYSAL_BALCI.pdf, 2015, s. 2.

85 Mustafa Kemal Şan, “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s. 75.

86 Nalan Yetim, “Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye”, <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 2.

sağlayan yönelimleri” olarak ele almaktadır. Yani üretken etkinlikleri kolaylaştırıcı fonksiyonu olduğunu söyleyerek güvenin yaygın olduğu topluluğun çok şey başaracağına vurgu yapar.⁸⁷ Coleman ve Bourdieu ağ içindeki kişilere, kişilerin rollerine ve ilişkilerine odaklanarak bir analiz içine girmişleridir.⁸⁸

İlk defa 1916’da Hanifan tarafından kullanılmıştır.⁸⁹ Hanifan “Kırsal Okul Topluluk Merkezi” adlı çalışmasında Virginia’nın geri kalan bölgelerindeki eğitim ile alakalı çalışmasında “bireyler ve aileler arasındaki iyi niyet, arkadaşlık, karşılıklı ilgi/anlayış ve sosyal ilişkiler” olarak ele almıştır.⁹⁰ Putnam zaten bilinen bir kavramı modern anlamda tekrar literatüre kazandırmıştır. Geçen süre zarfında popüler hale gelmesi Putnam’ın Amerika’da sivil katılımın şartlarının sorgulaması gerçek

87 Mustafa Kemal Şan, “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s.74.

88 Murat Çetin, “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 3.

89 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, “Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 43.

90 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 28.

anlamda büyük bir adım olmuştur.⁹¹ Putnam; ekonomik gelişmeyi hızlandıran bir faktör olarak sosyal sermaye üzerindeki değerlendirmesini İtalya üzerinden yapmış olduğu çalışma üzerinden anlatmaktadır. Bölgesel ekonomiler arasındaki farklılığın dernekleşme, sivilleşme gibi sosyal sermaye bileşenleri kaynaklı olduğunu söyler. Kuzeyde bölgesel etkinlik, sivil toplum, kültürel alanların yaygınlığından söz edilirken güneyde bu durumda söz etmek pek mümkün değildir.⁹² Putnam sosyal sermaye temelinde iki ayrımdan bahsetmektedir. İlki; bağlayıcı (seçkin kimliklerin desteklenmesi ve homojenliğin sürdürülmesi), ikincisi; köprü kuran (çeşitli sosyal alanlara üyesi olan kişileri bir araya getirme eğiliminde olan) sermaye türleridir. Yani bağlayıcı sosyal sermaye dışı kapalı, grup içi dayanışmaya öncelik veren, sınırlı bir yapıya; köprü kuran sosyal sermaye ise farklı ve daha kapsamlı kimlikleri barındıran, dışı dönük, iş

91 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, “Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 43.

92 Nalan Yetim, “Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye”, <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavşakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 2.

birliğini geliştiren yapıya sahiptir.⁹³ Putnam özellikle yapmış olduğu çalışmasında ele aldığı bölgelerde sivil katılım ve sosyal sermaye arasında bir bağ kurmuş ve çalışmasını da çerçevede şekillendirmiştir. Sosyal katılım düzeyinde kavramı ele alan Putnam İtalya'nın güney ve kuzeyine odaklanmış ve kuzeyin başarısının hükümet ve sivil toplum ilişkisine, bütünleşmesine bağlı olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Yurttaşlık bilincinin göstergesi mahiyetinde sivil ve siyasal katılım seviyeleri, karşılıklı normlar, gönüllülük, temelli birliktelikler, iş birliği ve güven kavramları sosyal sermayenin makro anlamda temellerini oluşturur.⁹⁵ Gönüllü kuruluşlara verilen desteğin azalmasının demokrasi ve hayat standartlarını olumsuz etkilediği söylenmektedir.⁹⁶ Yurttaşlık toplumu olarak kavramlaştırılan

93 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 47.

94 Mustafa Kemal Şan, "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s. 74-75.

95 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 47.

96 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması." *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 121.

yapıda dernek ve yardım kuruluşları gibi sivil toplum alanları oldukça yaygın olarak bulunmakla birlikte, bu kurumlar devlet ve hükümetle de uyum içinde hareket etmektedir. Bu sayede güçlü bir demokrasi elde edilmiş olur ve sosyal sermayeye katılım arttıkça çok daha güçlü demokratik yapılar karşımıza çıkar.⁹⁷

İlk olarak 1920'li yıllarda tanımı yapılan kavram aslında 1960'lı yıllarda kabullenilmiş ve modern yaşamın sorunları karşısında bir çözüm olarak görülmüştür.⁹⁸ 1930'larda beşeri sermaye ile işletme içinde çatışmalar engellenip, üretkenlik arttığı bir ortam hazırlanması fikri oluşmuş bu fikir 1960'larda ekonomiyi temel alarak sıradan bir üretim gibi beşeri sermayeyi literatüre kazandırılmıştır. Bundan dolayı 1970'lerde ise sosyal sermayenin arka planında iktisadi bir düşünce olduğu fikri yaygındır. Bu çerçevede daha doğru yorum yapabilmek adına 1980'den itibaren Bourdieu, Coleman ve Putnam gibi sosyal bilimciler sayesinde daha

97 Mustafa Kemal Şan, "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s. 75.

98 Nalan Yetim, "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 2.

doğru bakış açısı yakalanmıştır.⁹⁹ Kavrama iktisadi temelde pragmatik bakışla yaklaşılması nedeniyle asıl olarak onu oluşturan unsurların temelinde neler olduğunu, nasıl üretilceği, amaçları gibi konulara cevap üretmek mecbur hale gelmektedir. Ki bu bağlamda verilecek cevap yine alanın gelişmesi nedeniyle çeşitli olacaktır.¹⁰⁰ Burada karşımıza beşerî sermaye sosyal sermaye ayrışması çıkmaktadır. Bu noktada insani sermayenin piyasa tarafından sunulan özellikler çerçevesinde yani bireyin kaynakları maksimum fayda için kullanacağını söyleyen ekonomi ile temellendirilen taraf, diğer taraf ise sosyal sermayeyi ele alan yalnız birey değil grubun etrafında şekil alan dayanışmacı gelenek tarafından ele alınır.¹⁰¹ Sonuçta beşerî sermayenin oluşmasında sanayi devrimi sorası ortaya çıkan bilgi toplumunun rolü büyüktür. Bilginin, teknolojinin, esnekliğin kapitalist üretkenlik için önemli olması kişilerin sahip oldu-

ğu ve geliştirdiği yetenekleri iş gücü alanında öncelikli hale gelmiştir. Zamanla beşerî sermaye işletmelerde verimliliğin ötesine geçerek toplumun kalkınmışlık seviyesine fayda sağlayabilecek bir vizyona sahip olduğunu kanıtlamıştır.¹⁰² Geleneksel ekonomi literatüründe de beşerî, fiziksel ve doğal sermayenin bulunduğu ülkelerin aynı ekonomik düzeye erişecekleri doğrultusunda bir ilişkiden de bahsedilir.¹⁰³ 1990'lı yıllar ile beraber sosyoloji temelinde gelişmiş olan kavram ekonomi, eğitim, kalkınma gibi alanlarda kullanıldığı gibi hayatın her alanında kullanılmaya başlamıştır. Özellikle Dünya Bankası ölçütlerine bağlı olarak ele alınan çalışmaların nicelik ve niteliklerine, bu anlamda eksiklerine odaklanılmaya çalışılmıştır.¹⁰⁴ 1999-2005 yılları arasında sosyal sermaye kavramı Dünya Bankası'nda İngiltere, ABD, Yeni Zelanda, Kanada, İrlanda gibi ülkelerde politikaya dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda

99 Selman Yarıcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 127.

100 Mustafa Kemal Şan, Handan Akyiğit, "Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye'de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s. 125.

101 Nalan Yetim, "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavşakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 2.

102 Mustafa Kemal Şan, "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s. 71.

103 Murat Çetin, "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 4.

104 Mustafa Kemal Şan, Handan Akyiğit, "Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye'de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s.123.

1995 yılında Dünya Bankası kendi bünyesinde sosyal kalkınma için bir bölüm kurmuş ve bu sayede kavramın yükselişi hızlanmaya devam etmiştir.¹⁰⁵ Dünya Bankası, OECD gibi kuruluşlar tarafında önemi sıkça dile getirilen sosyal sermayenin; gelişmiş ülkelerdeki ekonomik gelişimin ilerlemesi adına, az gelişmiş ülkelerde ise ekonominin iyileştirilmesi ve yoksulluğun azalması için etkisinin göz ardı edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır.¹⁰⁶ Günümüz modern toplumunda sosyal ağların öneminin daha da artmasına bağlı olarak daha da bireyselleşen toplum yapısı ve sonuçta zayıflayan sosyal bağlar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyal sermayenin toplumsal hayatın işlerliği anlamında önemli olduğunun fark edilmesidir.¹⁰⁷

Farklı disiplinler arasında farklı şekillerde yorumlanan sosyal sermaye fiziki sermayeden farklı olarak kurumları, davranışları, değerleri yönetmektedir. Bu yönüyle de bir-

çok bilimin ilgi odağı olmayı başarabilmiştir.¹⁰⁸ Yaklaşımında sosyal ilişkilerin gücünün oldukça önemli olması dolayısıyla insan ilişkilerinin toplumsal gelişimin kaynağı olarak görülmektedir. Hatta ilişkilerin nitelik ve niceliklerine vurgu yapılmaktadır.¹⁰⁹ Sosyal sermaye diğer sermaye türlerini dışlamamakla birlikte anlamının da farklı farklı olması onun hem özel alana hem kamusal alana ait olarak görünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda hem mikro (bireysel boyutta ele alınır) hem makro (kolektif boyutuyla ele alınır) boyutlarıyla ele alındığında çok geniş alanlara yayılmış ve net bir tanım yapılmamıştır.¹¹⁰ Sosyal sermaye üzerine yapılan çeşitli tanımlar aslında onun modern toplumun sıkıntalarına çözüm olabilmesi adına sistematik öneriler üretmektedir.¹¹¹

105 Sevgi Balcı, "Dünya Bankası Perspektifinden Sosyal Sermaye İle Kalkınma Yaklaşımları", https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-64936-REVIEW-BAYSAL_BALCI.pdf, 2015, s. 2.

106 Mustafa Kemal Şan, Handan Akyiğit, "Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye'de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s. 124.

107 Selman Yarcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 126.

108 Ayten Yağmur Büyükelikmen, "Sosyal Sermaye ve Ölçülmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 2015, s. 51.

109 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 45.

110 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 116.

111 Nalan Yetim, "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 2.

Sosyal sermayenin farklı yorumlarının altında yatan nedenlerden diğeri ise kavramlaştırma ve ölçüm konularından, boyutuna, seviyesine, biçimine, olumlu ve olumsuz yönlerine kadar varan tartışmalı bir süreç neden olmaktadır. Tabii ki bu kadar karışıklık onun güç kaybetmesine ve ölçüm göstergelerinde belirsizlik durumuna neden olmuştur.¹¹² Bu anlamda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kültürleri farklı olduğu için ölçüm teknikleri tartışılmaktadır ki bu konu en çok eleştirilen konudur.¹¹³ Sosyal sermayeyi ölçmek için Putnam tarafından geliştirilen “Putnam Enstrümanı” olarak adlandırılan bir index mevcuttur. Ölçümün temel iki bileşeni vardır. Bunlar; güven ve sosyal ağların gücüdür. İlaveten makro düzeyde ölçüm ise; demokrasinin, bireylerin ve çalışma haklarının yasal düzeyde korunmasının, negatif yönlerinin, ilişkilerini genişliğinin, katılımın, sorumluluğun, öz yeterlilik ve kontrolün, sosyal etkileşimin ölçülmesi gibi farklı alanlarda ölçümlerden bahsedilmektedir.¹¹⁴

Putnam sosyal sermayenin ölçümü konusunda sosyal sermayeyi oluşturan öğelerin bir arada değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu anlamda “güven” insanların ne kadar güvenilir olduğuyula, “sosyal ağlar” derneklere üyelik oranlarıyla ve “bağlılık, normlar” ise akraba, komşu, arkadaşla geçirilen vakit ile ölçülmeye çalışılmıştır.¹¹⁵ İnsanların katıldığı sosyalliklerin, karşılıklı ilişkiler artmasıyla kişiler arasında güven oluşmaktadır. Güven hem sivil ilişkilerin hem de sosyal ağların ilerlemesi konusunda oldukça önemlidir. Sosyal ilişkilerin başlaması devamı ilerlemesi tamamen güven olgusu üzerine temellendirilmektedir.¹¹⁶ Bireyler arasında karşılıklı olarak kurallara uyulacağı beklentisi nedeniyle oluşan güven gelişir ve işbirliğini artırır. Yani sosyal gruplara katılan bireyler diğerlerine adil ve dürüst davranır ve aynı şekilde davranılmasını beklerler.¹¹⁷ Sosyal sermayenin bileşenleri olarak gösterilen sosyal ağlar, bireyler ve içinde buldukları grubun

112 Mustafa Kemal Şan, Handan Akyiğit, “Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye’de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s. 125.

113 İli Haydar Beşer, İsmail Hıra, “Sosyal Sermayeye Eleştirel Bakmak”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, s. 28.

114 Ayten Yağmur Büyükelikmen, “Sosyal Sermaye ve Ölçülmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 2015, s. 50.

115 Mustafa Kemal Şan, Handan Akyiğit, “Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye’de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, s. 126.

116 Murat Çetin, “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 2.

117 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 30.

verimliliğini etkilen değerlere sahiptir. Aslında sosyal sermaye; bireyler, ağlar, güven ve davranış normları ile kategorize edilmektedir.¹¹⁸ Hatta bu kavram Marx, Weber ve Durkheim'den süregelen güven, işbirliği, karşılıklı bağlılık gibi kavramların yeniden ele alınıp bir başlık altında tanımlanması olarak da düşünülebilir.¹¹⁹ Önemi açısından düşünürsek sosyal sermayeyi farklı kavramlar etrafında oluşturmak doğru olacaktır. İlk olarak bu kavramlaştırmada karşımıza güven kavramı çıkmakta onu sırasıyla; karşılıklılık, sosyal ağlar, birlikte davranış normları ve aidiyet izlemektedir.¹²⁰ Karşılıklılık normu bu anlamda kolektif eylemin ortak fayda üretmek amacıyla kullanılmasıdır. Gelişimini ise güven olgusu ile, ortak hedefler çerçevesinde oluşturulan birliktelikler ile sağlamaktadır.¹²¹

118 Murat Çetin, "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 2- 3.

119 Nalan Yetim, "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 1.

120 Selman Yarıcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 127.

121 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 47.

Sosyal sermayenin kolektif yönü elbette bazı avantajları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle ekonomik anlamda işlem maliyetlerini azaltmakta, sınırlı hükümet ve modern demokrasi için sivil hayatı, katılımı önelemektedir.¹²² Sosyal sermaye aslında bireyin sahip olduğu bir sermaye gibi de düşünülebilir. Buradan yola çıkarsak sosyal sermayenin birikimi yapılabilir, ihtiyaç halinde kullanılmaktadır. Yani bir kaynak olarak da düşünülebilir, işlenmediği takdirde biter.¹²³ Dolayısıyla kişinin kendine yaptığı yatırım ve grubun amaçlarına yaptığı artı değer olarak da nitelendirilebilen sosyal sermaye, ilişkiler temelinde yükseldiği için diğer sermaye türlerinde olduğu gibi kontrolü tam anlamıyla sağlanabilen bir yapıya sahip değildir.¹²⁴ Özellikle son zamanlarda bireysel bir öze sahip olan sosyal sermaye kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar doğrultusunda kavram uluslara mal edilmiş ve oldukça kapsayıcı bir hal almıştır.

122 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 116.

123 Murat Çetin, "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 2.

124 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 116.

Dolayısıyla bu her şeyin açıklamasında kullanılan belirsiz bir kavrama dönüşmesine neden olmuştur.¹²⁵

Sosyal sermaye bazı noktalarda eleştirilmiştir. Bunlardan ilki; olarak kavramsal/felsefi eleştirilerdir, ikincisi; teorilerine ve metodolojisine yönelik olanlar, üçüncüsü; sosyal sermayenin ölçümlerine yönelik eleştiridir. Kavramsal anlamda terimin tanımındaki muğlaklık nedeniyle bilimselliğinin zarar gördüğü düşüncesi mevcuttur. Bu eleştiri yapanlar genellikle sosyal sermayeyi tamamen yok sayanlardır. Fakat ikinci grup eleştirenler onu reddetmez, tekniklerinde yetersizlik olduğunu söylerler.¹²⁶ Sosyal sermaye de kişiler birbirleriyle ilişkiler kurarak ve devam ettirerek bireysel olarak üstesinden gelemeyecekleri şeyleri çözüme kavuşturmak adına birleştirirler. Dolayısıyla ilişkiler burada çok önemlidir. Kişi burada karşılıklı bir güven olgusu içinde kendi için olduğu kadar bir diğeri için de hareket eder çünkü ihtiyaç halinde diğerlerinin de onun için bunu yapacak-

larından emindir.¹²⁷ Sosyal sermaye içinde farklı gruplar ve çok kültürlü toplum liberal kurumlar aracılığıyla geliştirilip toplulukçuların sorun olarak nitelendirdikleri durum yok olmaktadır. Dolayısıyla farklı dünya görüşleri ve değerler, ortak kültür ve gelenekler, tarih, kültür gibi kavramlar bu çerçevede bir problem oluşturmamaktadır.¹²⁸ Son olarak ise sosyal sermaye diğer sermaye türlerine benzer olarak sosyo-ekonomik hareketleri desteklediği fakat onlardan farkı ölçümünün zor olmasına vurgudur.¹²⁹ Aslında diğer sermaye türlerinden farkları mevcuttur. Bu anlamda diğer türlerin tersine kullanılmadığı zaman yıpranır, kendi başına harekete geçemez, kolektif yönü oldukça baskındır, sadakat, güven, dürüstlük gibi erdemler temel taşlarını oluşturur, bireysel kararlardan ziyade karşılıklı müzakerelerle hareket edilir. Ayrıca diğer sermaye türlerindeki gibi takas edilmesi söz konusu değildir.¹³⁰ Putnam bireyle-

125 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 123.

126 Ali Haydar Beşer, İsmail Hıra, "Sosyal Sermayeye Eleştirel Bakmak", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, s. 23- 28.

127 Mustafa Kemal Şan, "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 2007, s. 91.

128 Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 28.

129 Murat Çetin, "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 2.

130 Hülya Ağcasulu, "Sosyal Sermaye Kavramı ve

rin kendi çıkarlarını takip etmekle birlikte toplumsal davranış ve eylemlere de kayıtsız değillerdir der. Bu durumu “aydınlanmış çıkar” kavramıyla isimlendirir.¹³¹ Putnam sosyal sermaye bağlamında erdemli olan vatandaşın erdemlerini liberal düzlemde geliştirebileceğini söylemektedir. Bir kısım erdemler uzun vadede, karşılıklılık esasına dayanan bir ahlaki sözleşme niteliği ile bireysel çıkarlara hizmet ederken diğer erdemler ise kişinin toplumsal alanda birlik adına ahlaki kazanımlar elde etmesine yardımcı olmaktadır.¹³² Uzun vadeli çıkarlar Putnam’ın “mütekabiliyet normu” olarak adlandırdığı durumdur. Yani kişilerin kurallara uyarken diğer bireylerin de uyacağı konusundaki güveni etrafında oluşan bir sistemdir. Aslında kişi bunu uzun vadede kendi çıkarları için yapar. Nihai sonuç hem kendinin hem grubun faydasına olacaktır bu durumda.¹³³ Nihayetinde; Putnam’ın

Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 117.

131 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 30.

132 Aybike Can, “Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 62.

133 Zeynel Abidin Kılıç, “Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 32.

sosyal sermayesinin uzun soluklu olduğuna vurgu yapmakta, ekonomik ve sosyal süreçlerle şekillendiğini vurgulamaktadır. Hatta öyle ki sosyal sermayenin bu anlamda hem neden hem sonuç olduğunu (mesela suç oranlarını azalması örneği verilir bu iktisadi kalkınmanın hem nedeni hem sonucudur) da diğer önemli noktadır. Özellikle son zamanlarda bireysel bir öze sahip olan sosyal sermaye kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar doğrultusunda kavram uluslara mal edilmiş ve oldukça kapsayıcı bir hal almıştır. Dolayısıyla bu her şeyin açıklamasında kullanılan belirsiz bir kavrama dönüşmesine neden olmuştur.¹³⁴ Kavram hakkında net bir tanım yapılmamakla birlikte genel çerçeveleri az çok çizilmiştir. Kavramın bu muğlaklığının yok edilmesi için ekonomi ve sosyoloji arasındaki mesafe azaltılıp bütünlüşmesi gerekmektedir. Öyle ki kavram temel anlamda sosyoloji kurmaları üzerine temellendirilmiş ve sosyoloji literatüründe grup dayanışması, bağlılık, işbirliği, karşılıklı destek ağları olarak hem toplumsal hem bireysel alanda karşımıza çıkan bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Sadece sosyoloji de değil aynı zamanda eko-

134 Hülya Ağcasulu, “Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2007, s. 121- 122.

nomi, siyaset, eğitim gibi alanlarda da karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵

Kavram, refah devleti uygulamaları yoluyla yaşam standartlarını arttırmaya çalışan toplumlardaki moral dönüşümlerinden nedenini de sorgulama imkânı sunmaktadır.¹³⁶ Bireysel ve toplumsal anlamda refahı sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu sermaye sayesinde bireysel düzlemde insanlar daha başarılı, daha mutlu olurken; toplumsal düzlemde daha güvenli, iyi yönetilen, daha kültürlü bir yapıya kavuşmaktadır.¹³⁷ Sosyal sermaye; onu oluşturan insani sermayenin aşırı bireyci olduğu, sosyal ağlar içinde dışı kapalı ilişkilerin arttığı, negatif yönlerin olduğu, zaten toplumda var olduğu dolayısıyla toplum mühendisliğine gerek olmadığı gibi birtakım eleştirilere maruz kalmıştır.¹³⁸ Özellikle

liberal vatandaşlığın toplulukçular tarafından fazlasıyla eleştirilen yanı olarak bilinen toplumsal bağlardan uzak ve erdemsiz birey olgusu Putnam ve sosyal sermaye yaklaşımı sayesinde çürütülmüştür. Bu alanda sosyal ve toplumsal hayatın kişilerin nitelikleri ile orantılı olduğunu söylemektedir. İşbirliğine dayalı sivil toplum kültürünün gelişmesi için gönüllü örgütleri, toplumsal hareketleri gerekli görmüştür.¹³⁹ Sosyal sermayenin birbirlerini tamamlayan ve büyüten bir yapıya sahip olması, toplum ve insan ilişkilerinin belli bir zamana bağlama ihtiyacı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Birey içine doğduğu ve yaşadığı zamanın özüne inmek için bile sosyal sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Modern hayat ile atomize olan bireyi tekrar kendi varlık alanına yönelten bir yönü de mevcuttur.¹⁴⁰ Sonuç olarak; sosyal sermayenin toplumsal alanlarda geliştirdiği erdemler bireylerin ne geçmişe özlem duymasına ne de değer çoğulculuğunu ortak gelenek

135 Nalan Yetim, "Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, s. 1.

136 Mehmet Aydemir, Cüneyt Özşahin, "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2011, s. 43.

137 Mehmet Emin Babacan, "Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri", <https://yenimedya.wordpress.com/2013/02/01/toplumsal-paylasim-aglarinda-sosyal-sermaye-pratikleri/>, 2013, s. 1- 3.

138 Ahmet Faruk Keçeli, "Sosyal Sermaye", ht-

<tps://birikimdergisi.com/guncel/719/sosyal-sermaye>, 2013, s. 1.

139 Aybike Can, "Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019, s. 62.

140 Mehmet Emin Babacan, "Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri", <https://yenimedya.wordpress.com/2013/02/01/toplumsal-paylasim-aglarinda-sosyal-sermaye-pratikleri/>, 2013, s. 1- 3.

adına bir tehlike olarak algılar. Yani baskıcı bir yapıda söz edilmez. Ayrıca liberal sistem içinde bu erdemlerin gelişebilecek oluşu da toplumsal bağların çözülmesi problemine çözüm üretir niteliktedir.¹⁴¹

SONUÇ

Bireycilik ve toplulukçuluk arasındaki karşıt ilişkinin temelleri Antik Yunan'a kadar dayanmakla birlikte günümüzde hala bu karşıtlığın varlığından söz edilmektedir. İşte tamda bu noktada sosyal sermaye anlayışı karşımıza çıkararak bireyci ve toplulukçuların karşılıklı eleştirilerinin dışında yeni bir yaklaşım ortaya atmış ve toplulukçuların çıkmazlarına düşmeden bireyi ele alabilen bir bakış açısı etrafında şekillenmiştir. Bu anlamda Putnam özelinde ele aldığımız yaklaşım iki farklı görüşün ortak bir noktada buluşması olarak da düşünülebilir.

Toplulukçu görüşün temel savı olan bireyciliğin, güven ve sivil düzeni tahrip ederek kişileri birbirlerine yabancılaştırdığı, ortak iyiye zarar verdiği, kişinin yalnız kendi çıkarlarına hizmet ettiği, onları toplumsal çıkarlardan üstün gördüğü ve

¹⁴¹ Zeynel Abidin Kılıç, "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 34.

gerektiği zaman kendi iyisinden toplumsal iyiler adına vazgeçmemesinin toplumsal alanı tahrip etmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulanır. Toplulukçular; bireyci anlayışın amaç ve değerlerin ötesinde, çıkarıcı, özgür ve bencil bireyin soyut ahlaki, ahlaki değerleri, toplumsal bağları yok ettiğini söylerler. Aynı zamanda toplumsal bağlardan yoksun bireyin yalnız olduğunu söylerler. Dolayısıyla böyle bir yoksunluk içinde olan bireyin toplumu piyasa olarak gördüğü, toplumsal ödül için rekabet eden, yarışan rakiplere dönüştüğünü ve tüm insani erdemlerini kaybettiğini vurgularlar. Bu anlama erdemli yurttaşın tekrar yaratılması gerektiğini, bununla yurttaşlığa bağlı cumhuriyetçilik anlayışı ile antik dönemlerde bulunacağını söylerler. Erdemli yurttaş toplumsal iyi için kedi iyisini feda eden bunu daha yüksek ve ortak bir iyi için yapan, tarih, kültür, gelenek etrafında şekil alan, sadece toplum içinde anlamlı olan yurttaşdır. Fakat bu noktada liberaller bu şekilde kategorize edilen yurttaşlık anlayışının bireyi yok ettiğini, toplumun birey karşısında farklılıkları görmezden geldiğini, tarih, kültür ve gelenek bireyi bağladığı, önyargılarla dolu ve hoşgörüsüz bir yapı ortaya çıkardığını söylerler. Bireyi aynılaştırdığı, kapattığı ve kısıtladığı ilaveten bireyler ve çıkarları farklı olacağı

için ortak iyinin var olamayacağı da eleştirilerinin temelini oluşturmaktadır. Tüm bu eleştirilerin özellikle modern toplum ve sonrasında nasıl revize edileceği noktasında sosyal sermaye karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal sermaye günümüz modern ve bireyci toplumunda toplumsal bağın nasıl oluşturulacağı ve devam ettirileceği noktasında öncelikle toplulukçuların erdemli vatandaşları ile yola çıkmakta fakat onun toplum içinde yok olan bireyi yerine, gelişebilen belli erdemlere sahip ve bireyselliğini kaybetmeyen bireyi ele alırlar. Böylece bireyciliğin toplulukçulara karşı en temel eleştirisi hoşgörüsüz ve kısıtlayıcı anlayış bertaraf edilmiştir. Liberalizmin bencil bireyin yerini etkileşim içinde olan, bireysel çıkarlarını kamusal çıkarlara tercih etmek zorunda olmayan, bireysel çıkarlarını kamusal çıkarlar ile dengeleyen, tolerans, dürüstlük ve duyarlılık bilinci olan bireyler almaktadır. Bu anlamda böyle bir bireyci anlayışın toplumsal alanı yok etmediği aksine onu beslediği düşünülmektedir. Çünkü; bireyciliğin artması ile bireysel yetenekler artacak, kişiler arası işbirliği artacak, karşılıklı bağlar ve dolayısıyla sosyal dayanışma artacaktır. Diğer bir ifade ile; bireycilik artıkça farklı sosyalliklere katılan birey üzerindeki sorumluluk azalacak ve kişisel sorum-

luluklar artacaktır. Yani; çok sayıda katılım sayesinde birey bağımsızlaşacaktır. Sosyal sermaye içerisinde bir kolektivizmin parçası olduğunun farkında olan bireyden bahsedilmekte ve bu birey Putnam'ın da mütakabiliyet normu olarak adlandırdığı uzun vadede kendi çıkarlarına hizmet için sosyal alanlara katılım sağlamaktadır. Bu sosyallikler için de elbette birey yine kendi çıkarlarını takip eder fakat diğerlerinin ortak iyisine de kayıtsız değildir. Sosyal ağlara katılarak ona da katkı sağlar. Sosyal ağlara katılımı bireyler arasında güven algısının oluşmasını sağlar ve bu güven işbirliğini doğurur. Tam bu noktada önemli olan nokta; ağ içinde bu güvenin karşılıklı olması noktasıdır. Yani kişi diğerine güvenir ve ağa katılır onun çıkarlarına hizmet eder fakat zamanı geldiğinde de güvendiği kişinin kendi çıkarlarına hizmet edeceğine inanarak yapar bunu. Putnam bu durumu aydınlanmış çıkar olarak adlandırır. Aslında aralarında halk tabiriyle iyilik yaparsan iyilik bulursun anlayışı etrafında şekillenen ve ağ içinde diğer bireyinde iyiliğini düşünen bir anlayıştan bahsedilir.

Sonuç itibarıyla; ulaştığımız nokta elbette sosyal sermaye anlayışı içinde bireyselliğin artırılması toplumsallık için fayda sağlayan, sosyal alanların büyümesini v gelişmesini

sağlayan bir konuma sahiptir. Gelecekteki yapılarda olduğu gibi herkesin herkesle bağlantılı olduğu yapılarda bağlantının faydasını yitireceği ve sosyal sermaye sağlanamayacağı bir gerçektir. Bu anlamda farklı bireyler farklı rasyonellikler oluşturmakta dolayısıyla farklı kazançlar sağlanmaktadır. Bu kazanç alanları artıkça farklı sosyallikler ortaya çıkmakta ve farklı sosyallikler ile beraber daha gelişmiş sosyal ağlar var olmaktadır. Az sayıda rasyonelliğin kişiyi bağımlı hale getirdiği yapıdan çok ve farklı alanlarda rasyonellik ön plana çıkmakta ve bu toplum ve bireyin çıkarlarına ortak tabanda hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

Ağcasulu, Hülya. "Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması." Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi 8, no.17 (2007): 114-129.

Aydemir, Mehmet, Özşahin, Cüneyt. "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye-Demokrasi Bağlantısını Yeniden Düşünmek." Akademik İncelemeler Dergisi 1, (2011): 41-87.

Babacan, Mehmet Emin. Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri. <https://yenimedya.wordpress.com/2013/02/01/toplumsal-paylasim-aglarında-sosyal-sermaye-pratikleri/>, 2013, Erişim Tarihi: 20.04.2021.

Balcı, Sevgi. Dünya Bankası Perspektifinden Sosyal Sermaye İle Kalkınma Yaklaşımları. https://jagjournalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-64936-REVIEW-BAY-SAL_BALCI.pdf, 2015, Erişim Tarihi: 20.04.2021.

Beşer, Ali Haydar, Hira, İsmail. "Sosyal Sermayeye Eleştirel Bakmak." Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 19, no.1 (2017): 23-37.

Büyükelikmen, Ayten Yağmur. "Sosyal Sermaye ve Ölçülmesi." Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi 10, (2015): 45-52.

Can, Aybike. Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2019.

Çelik, Nuriye. Değişen Devlet Algısı: Toplumsallıktan Bireyselliğe. <https://icimdekikaos.blogspot.com/2018/11/degisen-devlet-algs-toplumsallktan.html>, 2010, Erişim Tarihi: 18.04.2021.

Çetin, Halis. "Liberalizmin Temel İlkeleri." Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi Dergisi

- 2, no.1 (2001): 219-236.
- Çetin, Murat. "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği." Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 21, no.1(2006): 1-25.
- Çetin, Ünsal. Liberalizm. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/791531>, 2009, Erişim Tarihi: 04.06.2021.
- Durmaz, Cemil. Babacan Liderlik Örgütsel-Sinizm İlişkisinde Yıldırma Değişkeninin Aracı, Bireycilik-Toplulukçuluk Değişkeninin Düzenleyici Rolü (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Keçeli, Ahmet Faruk. Sosyal Sermaye. <https://birikimdergisi.com/guncel/719/sosyal-sermaye>, 2013, Erişim Tarihi: 18.04.2021.
- Kılıç, Zeynel Abidin. "Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye." Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi 2, (2010): 1-37.
- Koyuncu, Osman. Bireyci ve Toplulukçu Kültürün Yönetim Üzerine Etkileri: Yönetici Adayları Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009.
- Öztürk, Engin Bağış, Gökoğlu, Selcen, İnan, Nihan. "Bireycilik ve Toplulukçuluk Ölçeğinin Türkçe Geçerlemesi." Ege Akademik Bakış Dergisi 19, no.1 (2019): 1-14.
- Sakal, Önder, Aytekin, İhsan. "Bireycilik Toplulukçuluk Değerlerinin Başarı Amaç Yönelimlerine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma." Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 5, no.8 (2014): 45-66.
- Sakal, Önder, Yıldız, Sebahattin. "Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerleri, Kariyer Çapaları ve Kariyer Tahmini İlişkisi." E-Journal of Yasar University Dergisi 10, no.40 (2015): 6612-6623.
- Şan, Mustafa Kemal. "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği." Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi 2, no.1 (2007): 70-95.
- Şan, Mustafa Kemal, Akyiğit, Handan. "Sosyal Sermaye Tartışmaları ve Türkiye'de Sosyal Sermaye Ölçülmesi Sorunu." Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 34, (2015): 123-134.
- Turhan, Dilşah Yağmur. Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı (Yüksek Lisans Tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- Turhan, Dilşah Yağmur. Bireyci ve Toplulukçu Değerler Açısından Sosyal Sorumluluk Algısı (Yüksek Lisans

- Tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- Uçar, Mehmet Ertuğrul, Konal, Bilge. "Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Büyük Beşli Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, no.51 (2017): 591-604.
- Uçar, Mehmet Ertuğrul, Morsümbül, Ümit. "Yatay Dikey Bireycilik/Toplulukçuluk Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkiler." *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9, no.16 (2018): 795-822.
- Wasti, Syeda Arzu, Erdil, Selin Eser. Bireycilik ve Toplulukçuluk Değerlerini Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi. https://www.researchgate.net/publication/279469844_Bireycilik_ve_toplulukculuk_degerlerinin_olculmesi_benlik_kurgusu_ve_INDCOL_olceklerinin_Turkce_gecerlemesi, 2007, Erişim Tarihi: 04. 06. 2021.
- Yapıcı, Jülide. Bireyciliğe Karşı Toplulukçuluk: Geleceğimiz, Seçimimiz. <https://libidodergisi.com/bireycilige-karsi-toplulukculuk-gelecegimiz-secimimiz/>, 2017, Erişim Tarihi: 18.04.2021.
- Yarcı, Selman. "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı." *Akademik İncelemeler Dergisi* 6, no.1 (2011): 126-136.
- Yetim, Nalan. Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye. <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar2/2176-ekonomi-ve-sosyolojinin-yeni-bir-kavsakta-bulusmasi-sosyal-sermaye>, 2017, Erişim Tarihi:19.04.2021.
- Yıldırım, Ömer . Toplulukçuluk Nedir, Ne Demektir? <https://www.felsefe.gen.tr/toplulukculuk-nedir-ne-demektir/>, 2019a, Erişim Tarihi: 19.04.2021.
- Yıldırım, Ömer. Bireycilik Nedir? Ne Demektir? <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir/>, 2019b, Erişim Tarihi: 03.06.2021.